

JAARBOEK

VAN HET

KONINKLIJK NEDERLANDSCH GENOOTSCHAP

VOOR

MUNT- EN PENNINGKUNDE

ONDER DE ZINSPREUK

„Concordia res parvae crescunt”

TE

AMSTERDAM

Commissie van Redactie:

Dr. W. F. BAX (Amsterdam),

Dr. H. ENNO VAN GELDER (Voorburg),

Dr. J. W. A. VAN HENGEL (Utrecht),

Dr. J. H. JONGKEES (Bussum),

Dr. A. N. ZADOKS-JOSEPHUS JITTA (Amsterdam).

XXXVI 1949,

AMSTERDAM

UITGAVE VAN HET GENOOTSCHAP

1949

DUBBELE STUIVERS EN STUIVERS VAN PHILIPS DEN SCHOONE EN KAREL V

door

Mr. J. VAN KUYK †

De landsheeren uit het Bourgondische huis brachten hun streven naar vorming van één staat uit de lage landen, welke zij onder hun gezag vereenigden, in hun monetaire maatregelen tot uiting door schepping van muntéénheid, — waaraan zij, als goede regeerders, pogingen tot uitgifte van goede munt verbonden. Zoo is de periode van 1433 — het jaar waarin het stelsel van den „stuiver” ter waarde van 2 grooten werd geschapen — en 1466 — dat waarin een „dubbele stuiver” van fijn zilver en ter waarde van 4 grooten is ingevoerd — tot het einde van de vijftiende eeuw, wat het zilvergeld betreft, die van twee, eenige malen afwisselende, typen: dat van den vierlander en dat van het vuurijzer. Een uitzondering maakten de muntslag gedurende enkele perioden van onrust en de niet geslaagde poging van Maximiliaan tot munthervorming in 1487.

Wij hebben dezen aanvang van de Nederlandsche muntéénheid in een vorigen jaargang van het *Jaarboek* ¹⁾ beschreven.

In 1492 had een laatste algemeene emissie van vuurijzers plaats; voor Holland zijn nog stukken met het jaar 1495 bekend. Aan het slot van ons artikel schreven wij „totdat in 1496 Philips de Schoone — meerderjarig geworden — nieuw goud- en zilvergeld scheidt, een muntstelsel dat tot de bekende Ordonnantie van 1520 gelden bleef”. Een ons door den heer J. Schulman te Amsterdam, als hem aanvankelijk in den zomer 1948 aangeboden en daarna in den aanvang van 1949 door hem verworven vondst, ten onder-

---

¹⁾ *Jaarboek* XXXIII—XXXIV (1946—1947), blz. 79—96.

zoek gelaten verzameling „dubbele stuivers” en „stuivers” van deze periode moge aanleiding zijn ons vorig artikel met een beschrijving van deze stukken aan te vullen.

* * *

I

Een Ordonnantie van 10 April 1496 van Philips den Schoone beveelt te slaan: een gouden vlies en een gouden Philippus-gulden, een zilveren vlies en een dubbelen- en enkelen stuiver. — Reeds in 1499 wordt — om ons verder tot het zilver te bepalen — het type van het zilveren vlies veranderd, en het gewicht van de stuivers verminderd. In 1505 wordt een groot (met onderdeelen) ingevoerd.

Wij vermelden dat van het goud-geld de Philippus-gulden in verschillende variaties tallooze emissies heeft gehad. De zilveren vliezen zijn slechts in den aanvang en in minder groote hoeveelheden aangemunt. De stuivers, zoo dubbele als enkele, zijn, naar de voorschriften van 1496 en naar die van 1499, in grooten getale geslagen, verschillende met eindelooze varieteiten.

Dubbele- en enkele stuiver Brabant—De Witte No. 609 en 611

Van de verschillende gewesten kennen wij de hierna beschreven stukken.

Holland.

1. *dubbele stuiver* (1496).
Vz. gekroond wapenschild binnen parelrand; de kroon doorbreekt den rand; om het schild zes bogen; omschrift: naam en titels, eindigend met dien van graaf van Holland.
Kz. gebloemd kruis binnen parelrand; in het hart: vierbladig roosje; omschrift: OMNIS SPIRITVS LAVDET DOMINVM, en jaartal.
Van der Chijs, blz. 524 (pl. XXII, 20 v.); — De meeste exemplaren dragen het jaartal 1496; met het jaar 1497 in vondst Hattonchatel 1922 (*Revue Numismatique* 1923, blz. 50), vondst Dendermonde 1927 (*Revue belge* 1927, blz. 150).
2. *enkele stuiver* (1496). 3
Vz. gelijk die van den dubbelen stuiver, doch zonder bogen om het wapenschild.
Kz. gebloemd kruis binnen vier bogen, parelrand doorbrekend; de bogen eindigend in gesloten strik; in het hart: vierbladig roosje, omschrift: SIT NOMEN DOMINI BENEDICTVM, zonder jaartal.
Van der Chijs, blz. 526—7 (pl. XXIII, 32—35).
3. *dubbele stuiver* (1499).
Vz. gekroond wapenschild waaromheen acht bogen, binnen parelrand; het kruis der kroon doorbreekt den rand.
Kz. gebloemd kruis binnen parelrand; in het hart: vijfbladig bloempje.
Omschriften gelijk die van no. 1.
Van der Chijs, blz. 525—6 (pl. XXII, 27—29; XXIII, 30—31).
4. *enkele stuiver* (1499).
Vz. gekroond wapenschild binnen parelrand; de kroon doorbreekt den rand; omschrift: naam en titels, eindigend met dien van graaf van Holland.
Kz. gebloemd kruis binnen vier bogen, parelrand doorbrekend;
a. in het hart een vierbladig bloempje en de bogen eindigend in gesloten strik;

- b. in het hart een vijfbladig bloempje en de bogen eindigend in open strik;
 omschrift: SIT NOMEN DOMINI BENEDICTVM, en jaartal.
- c. variatie waarbij de kroon op de Vz. niet door den rand breekt.
 Van der Chijs, blz. 526—7 (pl. XXIII, 36—39).

Brabant.

1. *dubbele stuiver* (1496).
 Vz. titels eindigend met dien van hertog van Brabant.
 Vz. de kroon van het wapenschild doorbreekt den parelrand.
 Kz. in het hart van het kruis: leeuwte.
 De Witte, II, blz. 129, no. 608; *Atlas* no. 479.
2. *enkele stuiver* (1496 en 1499).
  - ✓ x a. Vz. de kroon van het wapenschild doorbreekt den parelrand.
 Kz. in het hart van het kruis: leeuwte.
 De Witte, blz. 129, no. 611; *Atlas* no. 482;
  - b. Vz. het kruis der kroon doorbreekt den parelrand.
 De Witte, blz. 130, no. 612; *Atlas* no. 483.

Waarschijnlijk is a. van de emissie van 1496, b. van de emissie van 1499.
3. *dubbele stuiver* (1499).
 Vz. het kruis der kroon doorbreekt den parelrand.
 Kz. in het hart van het kruis: leeuwte.
 De Witte, blz. 129, no. 609 (met jaartal 1500); *Atlas* no. 480.

Munthuis Maastricht.

1. *dubbele stuiver* (1500), overeenkomstig emissie 1499.
 Kz. in het hart van het kruis: 6-puntige ster; omschrift: aanduiding als geld gemaakt in Maastricht IN VROENHOF, en jaartal.
 De Witte, blz. 129, no. 610; *Atlas* no. 481. — De dubbele stuivers zijn bekend met het jaartal 1500 (in welk jaar het munthuis geopend werd) en volgende.

2. *enkele stuiver* (1500), overeenkomstig emissie 1499.
Kz. in het hart van het kruis: 6-puntige ster; omschrift: aanduiding als geld gemaakt in Maastricht IN VROENHOF, en jaartal.
De Witte, blz. 130, no. 613; *Atlas* no. 484. — Bekend zijn stuivers van de jaren 1500—1506.

Vlaanderen.

1. *dubbele stuiver* (1496).
Vz. titels eindigend met dien van graaf van Vlaanderen.
Kz. in het hart van het kruis: lelie; zonder jaartal.
Deschamps de Pas, in: *Revue Numismatique* 1874—7, blz. 156, no. 118 (pl. VI, 74).
2. *enkele stuiver* (1496).
  - a. Vz. gekroond wapenschild binnen parelrand.
Kz. in het hart van het kruis: lelie.
Deschamps de Pas, blz. 156—7, no. 120—122, 126 (pl. VI, 75, 77).
  - 1- b. Vz. de kroon van het wapenschild doorbreekt den parelrand.
Deschamps de Pas, blz. 157, no. 123—125 (pl. VI, 76).
3. *dubbele stuiver* (1499).
Met of zonder jaartal.
Deschamps de Pas, blz. 160—1, no. 137—139 (pl. VIII, 85—86); no. 137 met jaartal 1504.
4. *enkele stuiver* (1499).
Niet afzonderlijk, naast no. 2, bekend.

Namen.

3. *dubbele stuiver* (1499).
Vz. titels eindigend met dien van graaf van Namen.
Kz. in het hart van het kruis: vuurijzer.
R. Chalon, *Recherches sur les monnaies des comtes de Namur*, blz. 121, no. 211—214, met jaartallen 1499, 1502-3.
4. *stuiver* (1499).
  - a. Vz. de kroon van het wapenschild doorbreekt den parelrand.

Kz. in het hart van het kruis: vuurijzer; de bogen eindigend in gesloten strik, zonder jaartal.

Chalon, blz. 121, no. 215.

b. Vz. wapenschild binnen parelrand.

Kz. de bogen eindigend in open strik, met jaartal.

Chalon, blz. 122, no. 216, met jaartallen 1499, 1502, 1503.

* * *

II.

Na den dood van Philips den Schoone in 1506, is gedurende de minderjarigheid van Karel V, de aanmunting voortgezet van de in zwang zijnde typen. De naam van den muntheer is vervangen door een aanduiding *MONETA NOVA*, *MONETA ARCHIDVCVM*. — Voor Brabant zijn dubbele en enkele stuivers geslagen (de Witte, blz. 146, no. 635—636, 654), voor Vlaanderen dubbele (Deschamps de Pas, in: *Revue belge* 1876, blz. 98, no. 7, pl. I, 4) en voor Namen enkele (Chalon, blz. 125, no. 223), alles zonder jaartal, behoudens de Brabantsche dubbele stuiver.

Te Maastricht is de naam van Philips den Schoone eveneens verdwenen; de dubbele stuiver is geslagen, doch niet voorgekomen; de enkele stuiver (de Witte, no. 645; v. d. Chijs, blz. 231, pl. XXIII, 11) draagt de aanduiding *MONETA ARCHIDVCVM* en jaartal.

Voor Holland zijn deze stuivers geslagen met het gewijzigd omschrift op de Vz. *MONETA NOVA ARCID.* en het jaartal 1499 (v. d. Chijs, blz. 528—9, 531; pl. XXIII, 43—44; XXIV, 45—48). Waarschijnlijk is hier sprake van een vergissing; verschillende argumenten wijzen hierop: het sterkste lijkt ons dat het onaanvaardbaar is een muntheer, als vorst in dezen tijd een plaats innemend als Philips de Schoone, zonder eenige blijkende reden naam en titel van zijn munten te zien verwijderen en vervangen door een bloote aanduiding van *MONETA NOVA*. — En, wat beslissend heeten mag — voorzooverre enkele van deze stukken een jaartal dragen, met name die der Brabantsche ateliers, valt dit na het doodsjaar van Philips den Schoone, 1506.

* * *

III.

De Ordonnantie van 4 Februari 1520 (o.s.) beveelt het slaan van een nieuwe reeks, welke gedurende langen tijd de munt van de Nederlanden blijven zal: behalve goudstukken en een reaal en halve-reaal van zilver, een stuiver van zilver.

stuiver (1520).

Vz. een klein gekroond wapenschild met dubbelen rijksadelaar als hart van een versierd kruis binnen bogen en parelrand; het kruis doorbreekt den parelrand; omschrift: naam met titels van keizer en koning van Spanje.

Kz. gekroond wapenschild (16 deelen), aan elke zijde twee gekruiste stokken, binnen parelrand; omschrift: (muntteeken)
DA MICH I VIRTVTEM CONTRA HOSTES TVOS.

Dit stuk is bekend voor:

Holland met muntteeken: vijfbladig bloempje; van der Chijs, blz. 535—6 (pl. XXVII, 28—32; XXXVIII, 46).

Brabant met muntteeken van Antwerpen (de hand) en van Maastricht (ster); De Witte, no. 679—681; van der Chijs (pl. XXV, no. 16—17).

Vlaanderen met muntteeken: lelie; Deschamps de Pas, blz. 109, no. 31—32 (pl. III, 21).

Gelre met muntteeken: Geldersch kruis; Roest, *Essai in: Revue belge*, 1893, blz. 138 (no. 543).

Overijssel, te Kampen met muntteeken: C op twee gekruiste stokken; zie: *Jaarboek*, I (1914), blz. 149, no. 4.

* * *

De vondst bevat de volgende stukken:

I. PHILIPS DE SCHOONE.

		exemplaren
<i>Holland</i> :	dubbele stuiver (1496)	2
	enkele stuiver (1496)	2

	dubbele stuiver (1499)	1
	enkele stuiver (1499) a)	5
	b)	12
	c)	2
<i>Brabant :</i>	dubbele stuiver (1496)	—
	enkele stuiver (1496, 1499) a)	6
	b)	15
	dubbele stuiver (1499)	5
	(met de jaren: 1499; 1500 (2-ex.); 1504, 1505)	
<i>Maastricht :</i>	dubbele stuiver	—
	enkele stuiver	5
<i>Vlaanderen :</i>	dubbele stuiver (1496)	—
	enkele stuiver (1496) a)	9
	b)	9
	dubbele stuiver (1499)	2
<i>Namen :</i>	dubbele stuiver (1499)	—
	enkele stuiver (1499) a)	5
	b)	5
	(jaar 1499 — andere onleesbaar)	

II. MINDERJARIGHEID KAREL V.

<i>Holland :</i>	dubbele stuiver	—
	enkele stuiver	12
<i>Brabant :</i>	dubbele stuiver	1
	(jaar 1513)	
	enkele stuiver	12
<i>Maastricht :</i>	enkele stuiver	2
	(jaar 1513)	
<i>Vlaanderen :</i>	dubbele stuiver	—
<i>Namen :</i>	enkele stuiver	—

III. ORDONNANTIE VAN 1520.

<i>Holland :</i>	4
<i>Brabant :</i>	14
<i>Vlaanderen :</i>	1
<i>Gelre :</i>	—
<i>Overijssel :</i>	1

Ten slotte behooren tot de vondst een Spaansche reaal van Ferdinand en Isabella, en een dubbele reaal van Karel V en Johanna.

Een aantal der stukken is geklopt met een ovaal stempel, dat pleegt te worden beschouwd als afkomstig van de stad Kampen. Het heeft weinig nut hierop in te gaan, daar strekking en betekenis van deze stempeling — zelfs al is zij van Kampen — ons toch onbekend zou blijven ²⁾.

* * *

Als vondst maakt deze verzameling van louter stuivers, uit de munthuizen der Oostenrijksche landsheeren, van emissies vanaf 1496 en van het eerste gedeelte der regeering van Karel V een eenigszins vreemden, juist is wellicht: onverklaarbaren indruk. Wie brengt een 130-tal dergelijke stukken bijeen en bergt ze tot behoud? Of — zoo niet aan opzet gedacht moet worden — hoe wordt een buidel aldus samengesteld en verloren? Moet men werkelijk aan dit laatste denken, dan valt hier een nieuwe aanwijzing te zien hoever in werkelijkheid de muntéénheid in de eerste helft der zestiende eeuw reeds voltooid was.

---

²⁾ De meeste munten van de vondst verkeerden in slechten staat, zijn afgesletten en in de omschriften vaak niet volledig te lezen; niettemin echter zijn alle exemplaren naar soort en type vast te stellen. — Zeldzaamheden ontbreken; slechts één weinig voorkomend type wordt aangetroffen: de te Kampen geslagen stuiver der reeks van de Ordonnantie van 1520. Dit stuk, alsmede een elftal variaties van reeds aanwezige stuivers, zijn aangekocht door het Koninklijk Penningkabinet.